

Концептуальні підходи до визначення суб'єктів безпосереднього народовладдя в Україні

18

Юрій МИРОШНИЧЕНКО,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри конституційного,
муніципального і міжнародного права
юридичного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна,
народний депутат України

Постановка питання про «суб'єктів безпосереднього народовладдя», на перший погляд, видається нелогічною, бо таким суб'єктом, звичайно ж, є народ. Проте сам термін «народ» не має єдиного й однозначного визначення в теорії конституційного права, а в Основному Законі України конституційна категорія «Український народ» вживається, як мінімум, у трьох різних значеннях, що було доведено автором у попередньому науковому дослідженні. Крім того, проведений науковий аналіз теоретичних джерел, рішень Конституційного Суду України та положень законодавства України, а також результати попередніх досліджень категорії «влада» не дають підстав для формулювання такого «спрощеного» та однозначного підходу до визначення суб'єктів безпосереднього народовладдя.

Водночас такий «спрощений» підхід, коли «народ розуміється як єдиний і неподільний суб'єкт – джерело влади» [15, с. 153], призводить до концептуальних помилок на зразок того, що «народ навіть суто технічно не в змозі здійснювати владу, яка йому належить» [6, с. 237]. Аналогічні висловлювання науковців (у різних варіаціях) трапляються доволі часто. Якщо виходити з такої наукової позиції, то постає доволі просте риторичне запитання: а хто, як не Український народ – громадяни України всіх національностей, реально здійснює владу в Україні, приймаючи щоденно відповідні управлінські рішення? Адже згідно з Конституцією та законами України всі державні посади (від найвищих до найнижчих) мають право обіймати лише громадяни України. Право обирати й обиратися до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, право голосувати на референдумах, пра-

во брати участь в управлінні публічними (державними та місцевими) справами, знову ж таки, мають лише **громадяни України.**

Отже, нашим завданням у цій статті є спроба виробити концептуальні підходи до визначення суб'єктів безпосереднього народовладдя в Україні. Практична необхідність відповідного дослідження полягає в тому, що розробка та вдосконалення механізмів і гарантій реалізації народом своєї влади є неможливими без чіткого розуміння юридичної природи та кола суб'єктів народовладдя, які здійснюють належні їм (чи закріплені за ними) права (повноваження). Від правильного розуміння суб'єктів народовладдя (в тому числі безпосереднього) залежать і питання легітимності та ефективності рішень, що приймаються цими суб'єктами, і багато інших аспектів реалізації народом своєї влади.

У наукових джерелах є різні підходи до визначення суб'єктів наро-

довладдя. Так, зокрема, П. Шляхтун до таких суб'єктів відносить: «народ у цілому; частину народу, об'єднану за організаційною або територіальною ознакою; обраних народом представників; сформовані безпосередньо народом або його представниками органи» [16, с. 277].

Цікавою є й думка І. Опришка та О. Коваленко про те, що «необхідно активно використовувати, комбінувати різні види прямого народовладдя для досягнення найкращого результату; ефективніше розвивати зв'язки і посилювати взаємодію між самими суб'єктами народовладдя (народ, населення територіальної громади, трудовий колектив, члени об'єднання громадян, окремих громадян)» [13, с. 55].

Г. Мурашин та О. Мурашин кажуть про такі **акти** безпосереднього народовладдя, як «вибори, референдуми, народні обговорення, загальні збори населення, трудових колективів, громадські звер-

нення (петиції), страйки тощо» [11, с. 12]. Очевидно, якщо є «акти» безпосереднього народовладдя, то є суб'єкти, які ці акти приймають. Також очевидним є те, що кожен із суб'єктів має свій специфічний статус і порядок прийняття рішень, які є результатом реалізації належної цьому суб'єкту влади. Крім того, О. Мурашин вживає термін «колективні суб'єкти безпосереднього народовладдя» [12, с. 19].

Згадані підходи дають змогу, з одного боку, наочно довести різноманітність поглядів щодо кола суб'єктів народовладдя, а з другого – зробити припущення про наявність, як мінімум, чотирьох груп суб'єктів – індивідуальних і колективних суб'єктів безпосереднього народовладдя, а також індивідуальних і колективних суб'єктів опосередкованого народовладдя. Очевидно, що, припустивши наявність таких чотирьох груп суб'єктів народовладдя, варто зупинитися на дослідженні кожної з груп і підтвердити наше припущення чи внести відповідні корективи у сформульовану концепцію. Об'єктом дослідження цієї статті є лише суб'єкти безпосереднього народовладдя. Проте більшість аргументів надалі, мабуть, можна буде перенести й на суб'єктів опосередкованого народовладдя.

З'ясовуючи юридичну природу суб'єктів безпосереднього народовладдя, варто зазначити, що відповідне дослідження може бути проведене з певним рівнем припущення, адже «в науці конституційного права не розроблено єдиної концепції форм безпосереднього народовладдя» [1, с. 51]. Тобто ні Конституція України не містить вичерпного переліку форм безпосереднього народовладдя (більше того, якраз навпаки, закріплює у ст. 69 невичерпність таких форм), ні науковці-конституціоналісти досі не сформулювали більш-менш стабільний і однозначний перелік таких форм. Це означає, що дуже важко говорити про суб'єктів безпосереднього народовладдя без наявності в самій науці чітких відповідей на запитання: що, взагалі, означає «безпосереднє народовладдя»? Що означає «народ здійснює владу безпосередньо» (ч. 2 ст. 5 Конституції)? Як є «інші форми безпосередньої демократії» (ст. 69 Основного Закону) тощо?

Тож слід, мабуть, коротко окреслити наші власні позиції щодо розуміння категорії «безпосереднє народовладдя» і спочатку зазначити вихідні передумови, досліджені нами раніше. Так, у ході попередніх досліджень [9, 10] зроблено висновок, що категорію «влада» (незалежно від носія і суб'єкта її реалізації) вар-

то розглядати як *передбачене Конституцією чи законом право уповноваженого суб'єкта приймати обов'язкові до виконання рішення у сфері управління публічними (державними та місцевими) справами*. Ідеться про те, що обов'язковим атрибутом заснованої на законі (а не на силі) влади будь-якого суб'єкта є його законне право приймати (на реалізацію своїх законних повноважень) обов'язкові до виконання на відповідній території (чи для відповідного кола осіб) рішення.

Категорію «народовладдя» ми розглядали як таку форму організації управління державою, за якої кожен громадянин має право і можливість брати участь в управлінні державними справами *безпосередньо* або через вільно обраного представника. Змістом народовладдя є сукупність *політичних прав* громадян і *механізмів їх реалізації* у відносинах із органами державної влади та органами місцевого самоврядування щодо участі в управлінні власною державою (державними справами) чи у вирішенні місцевих справ.

Отже, головними структурними елементами будь-якої форми народовладдя є суб'єкт, належне йому повноваження (право) і результат реалізації цього права у вигляді відповідного владного рішення у сфері управління публічними (суспільними) справами.

Виходячи з цього, «безпосереднє народовладдя» характеризується тим, що відповідне владне рішення приймається (затверджується) *безпосередньо* самим суб'єктом первинної влади *від свого імені, без будь-яких посередників чи представників* (тобто не «від імені Українського народу», як діє Верховна Рада України, і не «від імені держави», як діє Президент України). Суб'єкт робить особистий (власний і вільний) вибір, представляючи лише самого себе (умовно кажучи, «підписується» під власно прийнятим рішенням). Відповідне владне рішення з моменту його прийняття набуває обов'язкового до виконання іншими особами характеру.

Тепер, з урахуванням викладеного, можна перейти до з'ясування питання, чи є (або чи можуть бути взагалі) *індивідуальні суб'єкти прямого (безпосереднього) народовладдя*?

Конституційний Суд України в абз. 5 п. 4.2 мотивувальної частини свого Рішення № 6-рп/2005 від 5 жовтня 2005 року (справа про здійснення влади народом) зазначив, що *«реалізація громадянами України конституційних прав і свобод, передусім права голосу на виборах і референдумі, є скла-*

довою процесу здійснення влади народом безпосередньо» [14]. З одного боку, постає запитання: як розуміти «... є *складовою* процесу здійснення влади народом безпо-

14 грудня

День вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС

Відзначається щорічно в день закінчення будівництва саркофага над зруйнованим четвертим енергоблоком Чорнобильської АЕС.

Катастрофа на ЧАЕС сколихнула світ не лише своєю величезною руйнівною силою, а й мужністю тих, хто першим відчув її страшні наслідки. Їх називають по-різному: чорнобильцями, ліквідаторами, вогнеборцями. Усі вони стали героями, які ціною власного життя врятували життя мільйонів.

Першими, хто мужньо вступив у двобій з ядерним жерлом реактора, були пожежники. Це вони в умовах не помітної, але смертельної радіації стали на захист своєї Вітчизни від смертоносного атома. Це вони врятували не лише Україну, а й усю Європу від загрози жакливого ядерного лиха.

Ліквідація пожежі була лише початком титанічної роботи на станції, адже небезпека не зникла. Протягом 7 місяців людство, затамувавши подих, з острахом і надією стежило за подіями в Чорнобилі. За найскромнішими підрахунками, свій внесок у справу будівництва саркофага зробили близько 90 тисяч людей.

Наслідки трагедії величезні: постраждали 3,2 мільйона осіб, серед них – понад 1 мільйон дітей; небезпечні дози опромінення дістали більш як мільйон громадян України, радіацією було уражено 1/12 частину території України, із 76 забруднених населених пунктів евакуйовано близько 90 тисяч людей. Загалом у ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи брало участь близько 800 тисяч осіб.

Надання державного статусу «Дню ліквідатора» ще раз нагадує нам про життєво важливі проблеми героїв Чорнобиля, які, на жаль, не завжди відчувають увагу, підтримку й турботу не лише з боку держави, а й суспільства.

С. Ф.

середньо»? З другого – перефразовуючи такий підхід єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні, можна стверджувати, що «народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії» (ст. 69 Конституції) **шляхом реалізації дієздатними і повнолітніми громадянами свого права голосу** (ст. 70 Конституції). Виходячи з цього, «народне волевиявлення» є загальним сукупним результатом (наслідком) реалізації **кожним громадянином** власного волевиявлення, а кожний громадянин є первинною «автономною одиницею» Українського народу, безпосереднім носієм і джерелом влади в державі, а отже, індивідуальним суб'єктом безпосереднього народовладдя.

Так, згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 25 березня 2004 року № 1665-IV [3] **народні депутати України обираються громадянами України** (а не Українським народом) на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. І право «вільно обирати» (ч. 1 ст. 38 Конституції), і право «голосувати» (голосувати) (ч. 1 ст. 70 Конституції) належить кожному окремо взятому громадянину України, а не всьому Українському народу як єдиному й неподільному суб'єкту народовладдя.

На перший погляд, усе логічно й зрозуміло. Та не все так однозначно, якщо розглянути окремо взятого громадянина України з точки зору суті та змісту його влади щодо прийняття того чи іншого рішення у сфері управління публічними (державними чи місцевими) справами. Звичайно, кожен громадянин має право голосувати на виборах і під час референдуму. Проте окремо взятий громадянин не має повноваження одноособово прийняти рішення про затвердження винесеного на референдум питання або обрання повного складу Верховної Ради України чи навіть хоча б одного народного депутата України. Адже це одне колективне рішення – рішення Українського народу чи відповідної кількості громадян України як колективного суб'єкта безпосереднього народовладдя.

Проте навіть під час виборів народних депутатів України чи Президента України не можна, на нашу думку, говорити, що Український народ приймає **одне рішення**. Адже певна кількість громадян голосують за одну партію чи кандидата, інша частина Українського народу – за іншу партію чи депутата. Одна частина – за одну кандидатуру в Президенти, друга частина – за іншу кандида-

туру тощо. Тож певною мірою можна вести мову про те, що громадяни, які зробили **однаковий** вибір, прийняли одне колективне рішення – вибрали таку-то особу на посаду глави держави. Водночас навряд чи можна стверджувати, що громадяни, які віддали свій голос за різних кандидатів, є суб'єктами прийняття єдиного спільного рішення.

Окрім того, чи не буває випадків, коли від одного голосу одного громадянина залежить загальний результат? Тобто одна людина вирішує долю загального волевиявлення. А хіба **вибір** окремо взятого громадянина не є сутнісною характеристикою того самого владного рішення, яке стає обов'язковим до виконання в частині його врахування у загальному сукупному результаті? Немає і не може бути сукупного результату без індивідуальних рішень (вибору) кожного громадянина чи переважної більшості громадян України. Голосування – це один із способів прийняття владного рішення – вибору того чи іншого його варіанта.

То що є владним рішенням – вибір громадянина чи загальний «результат виборів»? Очевидно, і перше, і друге. Тільки перше владне рішення є індивідуальним, а друге – колективним. Хто є суб'єктом безпосереднього народовладдя – кожен громадянин України чи весь Український народ? Відповідно, і кожен громадянин України, і Український народ. Адже Український народ також не можна повністю «розкласти» на окремі «автономні одиниці» – громадян України, хоча б тому, що як у Конституції України, так і в різних міжнародних документах (конвенціях, договорах тощо) саме за «народом» закріплюються права на прийняття того чи іншого владного рішення.

Тож можна стверджувати, що конкретним суб'єктом народовладдя є суб'єкт, якому належить право (повноваження) на прийняття у сфері управління публічними справами відповідного рішення – індивідуального (одноособового) чи колективного (колегіального), яке є обов'язковим до виконання іншими суб'єктами.

Отже, **індивідуальним суб'єктом безпосереднього народовладдя** є кожний повнолітній і дієздатний громадянин України, який від свого імені приймає особисте владне рішення у сфері управління публічними (державними чи місцевими) справами. Більшість пересічних громадян України, на жаль, обмежують свою участь у сфері управління публічними справами прийняттям таких владних рішень,

як вибір тих чи інших кандидатів на посаду глави держави, народного депутата України, депутата та голови відповідного органу місцевого самоврядування.

Звичайно, така концептуальна позиція не є бездоганною і потребує подальшого поглибленого вивчення, бо наука конституційного права повинна ще дослідити питання про те, які є «інші форми безпосередньої демократії» (ст. 69 Конституції). Зокрема, цікавим для дослідження є питання про те, чи є державна служба однією з форм безпосередньої демократії, яка дозволяє громадянину брати **безпосередню** участь в управлінні публічними (державними чи місцевими) справами. Чи, все-таки, кожен державний службовець є **представником** Українського народу, певної частини народу (наприклад, територіальної громади) чи держави і, тим самим, реалізує представницьку (опосередковану) форму народовладдя. Ці питання потребують подальшого наукового осмислення.

Колективні суб'єкти безпосереднього народовладдя.

Досліджуючи це питання, варто пам'ятати, що колективними суб'єктами безпосереднього народовладдя, вочевидь, є суб'єкти у складі двох і більше громадян України, котрі разом, реалізуючи своє повноваження (право), приймають одне спільне рішення у сфері управління публічними справами, яке з моменту його прийняття стає обов'язковим до виконання *іншими* суб'єктами. До речі, питання про обов'язковість виконання саме «іншими» суб'єктами потребує спеціальної уваги та розгляду.

Які **основні** колективні суб'єкти безпосереднього народовладдя ми можемо виокремити як *приклад* (звісно, не претендуючи в межах одного дослідження на формування повного їх переліку і форм вияву їх влади)?

1. **Український народ** як «основний суб'єкт народовладдя» в Україні був окремим об'єктом нашого попереднього дослідження [8]. Проте видається дещо сумнівним підхід, за якого Український народ розглядається окремо як колективний суб'єкт лише *безпосереднього* народовладдя. Ми вже казали, що сферою реалізації такого явища (феномену), як народовладдя, є управління власною країною – державними та місцевими (регіональними) справами. Відповідно до ч. 2 ст. 5 Конституції України **народ здійснює владу безпосередньо** і **через** органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Згідно з ч. 1 ст. 38 Основного Закону України «**громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами...**».

Ця сама конструкція управління державними справами в міжнародних документах має такий вигляд:

1) згідно зі ст. 21 Загальної декларації прав людини [2], що була прийнята і проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, **кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через посередництво вільно обраних представників;**

2) відповідно до ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [7], прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року і ратифікованого Указом Президії Верховної Ради Української РСР 19 жовтня 1973 року, **кожний громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації і без необґрунтованих обмежень право і можливість... брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників.**

У зазначених міжнародних документах конструкція народовладдя видається більш коректною і логічною, ніж в Основному Законі України, – **кожен громадянин може брати участь в управлінні власною країною (державними та місцевими справами) безпосередньо (особисто) та через іншу конкретну фізичну особу** – вільно обраного представника (і, вочевидь, громадянина).

Водночас є незрозумілим, яким же чином **Український народ**, що включає в себе всіх громадян України, може здійснювати свою владу у сфері управління власною державою **через органи державної влади та органи місцевого самоврядування**, котрі, у свою чергу, здійснюють свою владу через дії і рішення окремо взятих громадян України, які також є частиною цього народу.

Така ситуація пов'язана, мабуть, з тим, що у відповідних міжнародних документах акцент робиться на людиноцентризмі (людина, її життя і здоров'я, права і свободи є найвищою соціальною цінністю). У нас же ще домінує колективізм, який породжує «колективну безвідповідальність». А ще гірше, коли робиться підміна понять і відповідальність несе не конкретна фізична особа, а «державна», «орган державної влади» чи «орган місцевого самоврядування». Можна навести безліч прикладів, коли за протиправні дії (чи бездіяльність) однієї фізичної особи – громадянина – «розплачуєть-

ся» весь Український народ коштами державного бюджету.

2. Наступним колективним суб'єктом безпосереднього народовладдя в Україні є **територіальна громада** – жителі села (кількох сіл), селища, міста – як «частина народу, об'єднана за територіальною ознакою» (затрактуванням П. Шляхтуна). Місцеве самоврядування є «регіональною» (або «територіальною») формою народовладдя. Згідно з ч. 3 ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування здійснюється **територіальною громадою** в порядку, встановленому законом, **як безпосередньо**, так і **через органи місцевого самоврядування**: сільські, селищні, міські ради та їхні виконавчі органи. Докладніше питання місцевого самоврядування буде розглянуто в окремому науковому дослідженні.

Окрім того, на нашу думку, «регіональна» форма народовладдя не закінчується на територіальній громаді як «найменшому» за кількісними параметрами суб'єкті колективного безпосереднього народовладдя. Очевидно, що такими, ще меншими за обсягом, колективними суб'єктами можуть бути й об'єднання жителів у різні форми самоорганізації населення, які обирають собі керівні органи – будинкові (органи самоорганізації багатоквартирних будинків), вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські, селищні комітети (ч. 2 ст. 3 Закону України «Про органи самоорганізації населення» від 11 липня 2001 року № 2625-III [4]). Водночас згідно з абз. 2 ч. 1 ст. 2 цього закону «**органи самоорганізації населення – представницькі органи**, що створюються жителями...». Згаданий закон, з одного боку, фіксує різні прояви територіальної форми народовладдя, а з другого – робить акцент на врегулюванні діяльності саме **представницьких органів** самоорганізації населення, майже залишаючи поза увагою форми та види прояву безпосереднього народовладдя. Такий підхід законодавця ще раз засвідчує відсутність науково обґрунтованої цілісної та системної концепції народовладдя, суб'єктів народовладдя (первинних (верховних) і вторинних), форм і видів народовладдя тощо.

3. Згідно з концепцією суб'єктів народовладдя П. Шляхтуна частина народу може бути об'єднана не лише за територіальною, а й за «організаційною» ознакою. Очевидно, в цьому разі йдеться про об'єднання громадян за різними критеріями – спільними інтересами, видом чи місцем здійснення професійної ді-

29 грудня

Мрія «вкрити садом увесь світ»

29 грудня – 120 років від дня народження Володимира Симиренка

Володимир Симиренко – видатний учений, помолог і селекціонер плодівих культур, професор Київського політехнічного інституту, Уманського та Полтавського сільськогосподарських інститутів. Народився 1891 року у Млієві (нині Черкаської області) в сім'ї українського вченого-помолога Левка Симиренка, який для наукових досліджень зібрав найцінніші сорти плодівих і декоративних порід у найбільшому в дореволюційній Росії господарстві-розсаднику. Після закінчення Київського політехнічного інституту в 1918 році Володимир працював у відділі садівництва Міністерства земельних справ України й допомагав батькові уберегти конфіскований радянською владою розсадник, директором котрого був призначений 1921-го. За три роки ним відновлено помологічну колекцію, селекційну лабораторію, школу садівників, наукову роботу. Під його керівництвом винайдено механізований спосіб посіву насіння дичкових дерев: для селекційних досліджень висівали до тисячі культур.

1930 року створив Всесоюзний науково-дослідний інститут південного плодово-ягідного господарства в урочищі Китаєві на околиці Києва і став першим його директором. Протягом 1920–1930-х років за редакцією Володимира Симиренка виходять перші українські часописи з практичного садівництва та городництва.

8 січня 1933 року Володимир Симиренко було заарештовано та за обвинуваченням в «участі в антирадянській шкідницькій організації» засуджено до розстрілу. Вирок замінено на 10 років суворого ув'язнення для використання за фахом. 1938-го його повторно засудили до найвищої міри покарання й у ніч з 17 на 18 вересня 1938 року розстріляли. Реабілітували у грудні 1957 року. Місцем поховання Володимира Симиренка вважається урочище Солянка в міській зоні Курська.

С. Ф.

яльності тощо. Це можуть бути такі колективні суб'єкти безпосереднього народовладдя, як «трудова колективи», «об'єднання громадян» (за трактуванням І. Опришка та О. Коваленко), професійні об'єднання громадян (спілки), організації роботодавців та їхні об'єднання, науково-педагогічні **колективи** вищих навчальних закладів, студентська громада тощо. Варто звернути увагу, що йдеться саме про різні форми та види об'єднання громадян; будь-які органи, що формуються цими громадянами, належать до суб'єктів опосередкованої (представницької) форми народовладдя.

За аналогією з місцевим самоврядуванням і його колективним суб'єктом безпосереднього народовладдя – «територіальною громадою» – можна згадати й такий колективний суб'єкт безпосереднього народовладдя, як **суддівська громада**, котра реалізує ще одну «організаційно-професійну» й конституційно зафіксовану форму народовладдя – суддівське самоврядування (ч. 2 ст. 130 Конституції). Питання реалізації суддівського самоврядування врегульовуються в розділі VIII Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI [5]. Згідно з ч. 1 ст. 113 цього закону суддівське самоврядування – це самостійне колективне вирішення суддями питань внутрішньої діяльності судів. Варто зазначити, що законодавчі положення розділу VIII цього закону можуть бути класичним прикладом врегулювання на законодавчому рівні всіх інших форм народовладдя. Врегульовано і компетенцію, і спосіб волевиявлення – голосування, і порядок обрання представницьких органів, і навіть зазначено про обов'язковість рішень, що приймаються безпосередньо суддями чи їхніми представницькими органами, і, крім того, круг осіб (органів), для яких це рішення є обов'язковим, а також зроблено вказівку на суб'єктів виконання прийнятих рішень. Усі ці атрибути становлять у сукупності так званий механізм безпосереднього народовладдя.

За аналогією із суддівським самоврядуванням можуть бути організовані такі суспільні інститути та «організаційно-професійні» форми народовладдя, як адвокатське самоврядування, нотаріальне самоврядування тощо.

Підсумовуючи викладене, можна зробити такі висновки і пропозиції:

1. Первинним суб'єктом усіх форм, видів і проявів народовладдя є громадянин України. Будь-який колективний суб'єкт безпосереднього народовладдя не є са-

модостатнім **первинним носієм і джерелом** влади в Україні. Очевидно, що первинним «джерелом» влади, все-таки, повинен визнаватися кожен громадянин України і всі механізми реалізації та гарантування різних форм народовладдя мають бути закцентовані саме на визнанні **кожного громадянина** найвищою соціальною цінністю в політичному житті Українського народу й держави.

2. Кожен громадянин України може бути безпосереднім суб'єктом народовладдя одночасно в декількох формах прояву колективного безпосереднього народовладдя:

- 1) на державному рівні;
- 2) на місцевому (територіальному) рівні, яке, у свою чергу, також може бути поділене на декілька рівнів;

3) на організаційному рівні, що також може мати різні види: професійний, політичний, громадський.

3. На сьогодні деякі види й форми народовладдя потребують як свого науково-концептуального вирішення, так і закріплення на законодавчому рівні. Розгляд цих форм, видів і способів прояву народовладдя в їх системному зв'язку та порівнянні дає змогу виявити серйозні прогалини і в їх концептуальному оформленні, і в законодавчому врегулюванні.

4. Кожен суб'єкт безпосереднього народовладдя (як індивідуальний, так і колективний) має бути забезпечений законодавчо визначеним механізмом реалізації та гарантування здійснення належної йому влади. Відсутність будь-якої складової цього механізму унеможливіє реалізацію тієї чи іншої форми (виду) народовладдя.

5. Визначення всіх складових механізму реалізації кожним суб'єктом народовладдя належним йому прав (повноважень) у сфері управління публічними (суспільними) справами є предметом подальших наукових досліджень.

Джерела

1. *Галус О. О.* Поняття та види форм безпосереднього народовладдя в Україні // Університетські наукові записки. – 2005. – № 4 (16). – С. 51–56.

2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015

3. Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 25 березня 2004 року №

1665-IV [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=1665-15/>

4. Закон України «Про органи самоорганізації населення» від 11 липня 2001 року № 2625-III [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2625-14>

5. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B4%>

6. *Ковальчук В.* Проблема легітимності державної влади в контексті теорії народовладдя // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – № 2 (53). – С. 232–243.

7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043

8. *Мірошниченко Ю.* Влада Українського народу та шляхи забезпечення конституційності його рішень // Віче. – 2011. – № 21(306). – С. 8–11.

9. *Мірошниченко Ю. Р.* Проблеми конституційно-правового регулювання реалізації принципу народного суверенітету як фундаменту народовладдя в Україні // Право України. – 2011. – № 8. – С. 262–273.

10. *Мірошниченко Ю. Р.* Теоретичні основи народовладдя // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2011. – № 4(7). – С. 42–49.

11. *Мурашин Г., Мурашин О.* Акти безпосереднього народовладдя та їх гарантії // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. – № 1. – С. 12–19.

12. *Мурашин О.* Акти прямого народовладдя у механізмі правового регулювання // Право України. – 2000. – № 9. – С. 18–20.

13. *Опришко І., Коваленко О.* Пряме народовладдя. Чи прямим є до нього шлях? // Віче. – 2000. – № 7 (100). – С. 49–55.

14. Рішення Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005 (справа про здійснення влади народом) [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v006p710-05>

15. *Тодика Ю. М.* Конституція України: проблеми теорії і практики: Монографія. – Х.: Факт, 2000. – 608 с.

16. *Шляхтун П. П.* Конституційне право: словник термінів. – К.: Либідь, 2005. – 568 с.